

Oponentský posudek

Ideologické působení v dětských časopisech v Československu 70. let 20. stol.

Kateřina VONDRÁČKOVÁ
Bakalářská práce ÚHSD FF UK, Praha 2015, 86 s.

Na práci Kateřina Vondráčkové bych vyzvedl skvělou volbu tématu a empirické posazení klíčových otázek. Autorka jednak navázala na velmi zajímavý a podle mého názoru důležitý trend současného bádání,¹ jednak zachytila působení ideologie na velmi citlivém místě – totiž tam, kde se oficiální vzorce „překládaly“ do dětského jazyka (pro nějž je typická názornost, vizualizace či konkretizace abstraktních ideálů). Ve své práci vylíčila příběh Mateřidoušky, která vycházela kontinuálně po několik desetiletí a nabízela (nebo dokonce pod-bízela či sugerovala) mladým čtenářům vidění světa, spjaté s vizí socialistické přeměny světa.

Autorka dle mého názoru ani nemusela v názvu předmět sevřít pouze 70. léty, když ve své práci přináší cenné podněty i pro starší období, resp. se pokouší o diachronní komparaci (viz s. 62n.), dokládající, že zatímco v padesátých letech byla vůdčím principem mytická budoucnost (určující koherenci příběhů i dávající smysl textům), v 70. letech se tímto vůdčím principem stala kreativita v rámci existujícího řádu (tedy mytická současnost). Právě na pozadí těchto dis-/kontinuitních linií autorka mohla přesvědčivě doložit tezi, že ideologické působení období normalizace bylo postaveno jinak než stalinský (vizionářský a doslovný) model – totiž že zde sice zůstal výchovný apel, avšak nepřevládal, nedominoval, nebyl jednorozměrný (s. 59n), čímž získával specifickou přesvědčivost.

Práce je vystavěna poměrně přehledně. Postupuje od přehledu dosavadního bádání, přes definici základních pojmů (zejména ideologie a propagandy), dále psychologizující úvahy o dětství až po analýzu časopisu Mateřidouška od roku 1945 (s důrazem na vývoj v 70. letech). Předložená práce má všechny náležitosti, je doplněna tabulkovým přehledem redaktorů a ilustrátorů Mateřidoušky, jakož i některými ukázkami.

Pokud bych měl z pozice oponenta zmínit body, v nichž se otevírá kritická diskuse, resp. které do budoucna otevírají další prostor pro bádání, zmínil bych je ve třech krocích. Předně, otázky práce podle mého názoru nejsou důkladně promyšlené. Když autorka deklaruje zájem o působení ideologie, v úvodu však napíše, že „dopad a úspěch ideologických textů ale není předmětem analýzy“ (s. 7), resp. následně zaměří pozornost na podněty, které *měly* utvářet hodnoty čtenáře, tedy na normativní stránku textů, čtenář znejistí ohledně jednoho z nejdůležitějších prvků každé práce, totiž jasně postavené otázky a reflexe předmětu bádání. Když pak čtenář dále narazí na spíše vágní kategorizace, tento efekt nedůvěry vůči autorce se jen prohloubí (např. z části o propagandě, s. 14n. podle mého názoru ani pro práci ani pro

---

¹ Škoda jen, že některé důležité práce – například analýzu dětství ve vztahu k nacionalismu z pera Tary Zahry nebo analýzu dětských časopisů v období Slovenského štátu z pera Mariny Zavacké – autorka nezná. Její návaznost na současné debaty je tak spíše intuitivní (resp. zakotvená pouze v českém prostředí). Viz Zahra, Tara: *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands 1900–1948*, Cornell University Press, New York etc. 2008; Zahra, Tara: *The Lost Children. Reconstructing Europe's Families after World War II*, Harvard University Press, Cambridge 2011; Zavacká, Marina: *Hrdinské vlčata. Oficiálně dětské vzory roků 1939–1944*. In: Pešek, Jan (ed.): *Kapitolami najnovších slovenských dejín*. Bratislava 2006, s. 33–41.

obecnější porozumění věci vůbec nic nevyplývá). Autorka navíc značně nekonzistentně používá pojmy: když mluví o ideologii v althusserovském smyslu, má na mysli pojetí ideologie jako životní praxe, která utváří a hierarchizuje svět, jako světového názoru, který se reprodukuje v hlavách lidí (zdola) i v existujících institucích (shora). Na četných místech dále v textu však autorka prozradí, že s tímto konceptem vůbec nepracuje, nýbrž naopak používá pojem ideologie velmi konvenčně, totiž jako synonymum pro přítomnost motivů z oficiální doktríny (viz „Je to doba zrodu časopisu a absence ideologie.“ s. 42; „Průšův nástup znamenal rapidní pronikání ideologie do Mateřídoušky.“ s. 47 a passim). Nejasnost otázek, vágnost ve vymezení pojmů i jejich nekonzistentní používání čtenáři zkrátka indikuje, že autorka zatím nezískala patřičný nadhled nad vlastním počínáním a že ve své práci nabídla spíše intuitivní přehled empirických motivů ze světa ideologického působení na děti a ideologického utváření dětství.

Za druhé, v práci se sekundární literaturou autorka podle mého názoru ne vždy precizně diferencuje. Když například položí vedle sebe práce Jaroslava Bartáka, Bohumíra Bartoše a Petra Fidelia, je to podle mého názoru samo o sobě poměrně odvážné, neboť se jedná o velmi odlišné přístupy a autory. Navíc, i na tomto místě čtenář znejistí, zda se vůbec je možné o tyto přístupy autoritativně opřít (či zda jejich texty nepatří kategorie zkoumaných pramenů – vedle Mateřídoušky – jako tehdejší odborný diskurs o propagandě a dětství).

Konečně, za třetí, pak práce otevírá řadu nesmírně zajímavých dílčích otázek, aniž by nabídla jejich výklad. Když líčí význam překladů z cizích jazyků (a proměny v čase), není jasné, co to znamená. Podobně když zmiňuje obrovské náklady Mateřídoušky (kolem dvou set tisíc kusů), vnucuje se otázka, jaký význam to mělo. Jinde zas autorka zmíní zajímavý demokratizační aspekt (konkrétně představu, že děti mají samy psát a podílet se tak na vytváření dětské literatury, s. 49), aniž by si však tohoto momentu – a jeho legitimizačního efektu pro socialismus jakožto nové uspořádání – povšimla. Podobně se týká excelentního literárního krytí Mateřídoušky (a celkově vysoké profesionální úrovně), které si autorka povšimne (například tam, kde zmíní Františka Hrubína a Josefa Ladu jako klíčové zakládající osobnosti), avšak nic z toho nevyvozuje pro celkový efekt důvěryhodnosti, který mohl časopis – právě i touto cestou – úspěšně budovat. Také jsem například očekával hlubší reflexi toho, že v příbězích (včetně ikonografie) ustupují do pozadí archaické vzorce (zejm. princezny) a prosazují se na jejich místě továrny, manifestace apod. Těchto dílčích motivů je v práci spousta a dokládají, že autorka nenechala svou práci intelektuálně uzrát.

To však neznamená, že by předložená bakalářská práce nesplňovala nároky kladené na tento typ prací. Navzdory všem výhradám autorka přinesla cenné poznatky ze světa ideologického působení na děti v období státního socialismu a vytvořila si solidní základ pro svůj vstup do nejnáročnějších debat o vztahu dětství a ideologie. Domnívám se, že na této cestě je zapotřebí Kateřinu Vondráčkovou podpořit. V této souvislosti jednoznačně doporučuji práci k úspěšné obhajobě a navrhuji její hodnocení známkou *velmi dobře*.

Doc. PhDr. Michal P u l l m a n n , Ph.D.

V Praze, 1. 9. 2015